

Baltų tautinio sąmonėjimo skirtumai ir jų įtaka dabarties politikai

ALVYDAS BUTKUS

Vytauto Didžiojo universitetas, K. Donelaičio 52, LT-44248 Kaunas

El. paštas: a.butkus@hmf.vdu.lt

Straipsnyje nagrinėjamas skirtingas lietuvių ir latvių tautinio sąmonėjimo kelias ir laikas bei tų skirtumų priežastys. Sugretinimas rodo, kad skirtumus lėmė ne tik progresyvesnė protestantų ir konservatyvi katalikų konfesija, bet taip pat germanų ir slavų (lenkų) kultūrinė aplinka bei skirtinga vokiečių ir lenkų nuostata jų kultūroje krikščionėjančių tautų atžvilgiu: vokiečiai skatino latvių europėjimą per latvių kalbą, tuo tarpu lenkai lietuvių europėjimą kreipė tik lenkų kalbos ir kultūros link. Daroma išvada, kad lietuvių europėjimas lenkų kultūros fone buvo lėtesnis, o daugeliu atvejų net stagnavo, palyginti su latvių europėjimu vokiečių kultūros fone. Tai lėmė greitesnį bei tvirtesnį latvių tautinį sąmonėjimą XIX a. antroje pusėje, taip pat latvių ir lietuvių savimonės skirtumus XX a. pradžioje. Šie skirtumai atsispindi ir dabartinėje Latvijos bei Lietuvos politikoje.

Raktažodžiai: tautinis identitetas, lietuviai, latviai, vokiečių ir lenkų kultūra

ISTORIJOS INTERPRETACIJŲ SKIRTUMAI

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę (1990), pasirodė naujų lietuvių identiteto interpretacijų, kurias populiarino kai kurie Lietuvos istorikai. Jos buvo paimitos iš Lietuvos istorijos lenkiškų interpretacijų, iki tol neplatintų ideologiniais ar politiniais sumetimais (tiek tarpukariu, tiek sovietmečiu). Naujos tų interpretacijų versijos skleidžiamos internetinėje erdvėje, per kitas žiniasklaidos priemones, jomis grindžiami net politiniai sprendimai. Kai kuriuos postulatus galima apibendrinti keliais sakiniais:

- Dėl vėlyvo krikšto lietuviai atsilikę nuo kitų Europos tautų ir tik lenkų dėka ėmę kultūrėti, tačiau ne iki galo, nes dalis liko įsitvėrę gimtosios, o ne lenkų kalbos.
- XIX a. pabaigoje lietuvių identitetą suformavę filologai J. Basanavičius ir J. Jablonskis siejo jį su bendrine lietuvių kalba, kuri buvo sukurta tam, kad išstumtų tikrąją Lietuvos kalbą – lenkų.
- Dėl šios priežasties lietuvių visuomenė skilusi pusiau – į naujuosius lietuvius, J. Basanavičiaus šalininkus bei nacionalinės Lietuvos valstybės idėjos puoselėtojus, ir senuosius lietuvius, arba litvinus, kalbėjusius lenkiškai ir svajojusius atkurti buvusią Abiejų Tautų Respubliką (ATR) [9].
- Konfliktas dėl Vilniaus (ir apskritai dėl Lietuvos valstybingumo sampratos) 1920 m. kilęs ne tarp Lietuvos ir Lenkijos, o tarp naujųjų ir senųjų lietuvių. Pati Vilniaus okupacija buvusi ne okupacija, o tik krašto išvadavimas iš „nacionalistų neolietuvių“, taip pat prevencinė priemonė nuo galimos bolševikų okupacijos ar dar vieno Raudonosios armijos žygio į Varšuvą [9].

Iš viso to sukurpiama išvada, kad Lietuva be Lenkijos apskritai negali egzistuoti ir kad dėl to esą reikia nuolankiai vykdyti visus Lenkijos reikalavimus, kad ir kokie jie būtų [19; 20].

Šios interpretacijos paprastai skirtos pateisinti mesianistinei ir kartu imperinei Lenkijos politikai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK), o vėliau ir etninės Lietuvos žemėse. Pateisinimas smarkiai hiperbolizuotas, nes lietuvių valstiečių krikščionėjimas ir europėjimas iš tikrųjų prasidėjo ne nuo krikšto datos, bet nuo reformacijos ir kontrreformacijos, t. y. keliais šimtmečiais vėliau, kai imta platinti krikščionybę vietinėmis kalbomis, o periferijoje susigriebta formuoti reikiamą bažnyčių tinklą. Latviai ėmė krikščionėti irgi tuo laiku ir dėl tokių pat priežasčių. Vėlyvas baltų sukrikščionėjimas anaipatol nėra absoliučiai negatyvus dalykas – jis leido iki mūsų dienų geriau išlaikyti turtingą ir unikalą ikikrikščioniškąją indoeuropietiškąją etnokultūrą, kuria dabar galime didžiuotis niveliuotoje, globalizuotoje Europoje [3, 110].

Pasitaikantis teiginys, jog vėlyvas krikštas atitolino lietuviško rašto atsiradimą, irgi gero-kai priimtą. Vakarietiškas krikščionybės variantas iki pat M. Liuterio (Luther) reformos neskatinio naujos raštijos kūrimo. Lenkai krikštijosi X a. (966), tačiau pirmoji knyga lenkų kalba pasirodė tik XVI a. pradžioje (1513), kaip ir prūsų (1545) ar lietuvių (1547), t. y. beveik po 550 metų nuo Lenkijos krikšto. Lietuvos nekrikščioniškiesiems valdovams nebuvo kliūčių susirašinėti su Vakariais vokiškai ar lotyniškai, o vidaus poreikiams ir kontaktams su Maskva vartoti jau turimą slavų kalbą, užuot išradinėjus dviratį ir potvarkius LDK leidus slavams nesuprantama lietuvių kalba.

Apskritai rašto atsiradimą Europoje sieti tik su krikščionyste ir teigti, jog pagoniškos kultūros iki tol jo neturėjusios, yra absurdiška, nes pati krikščionybė raštą gavo iš pagoniškos Romos bei Graikijos. Rašto atsiradimą lemia jo poreikis, bet ne tikyba.

1918 m. Lenkija kūrė irgi nacionalinę lenkakalbę valstybę. Vilniaus krašto okupacija (1920) ir aneksija (1922) buvo teisinama kitokiu, ne istoriniu, motyvu – Vilnius Lenkijai niekada istoriškai nepriklausė. Aliuzijos į buvusią bendrą valstybę XVIII a. buvo tik ekspansionizmo priedanga, nes su naujų nacionalinių šalių vyriausybėmis šiuo klausimu nebuvo deramasi, eita lengviausiu ir brutaliu keliu: karine jėga stengtasi atplėšti kitų valstybių lenkakalbes dalis, dažnai ir su vietinių kalbų arealo pakraščiais, o jau atplėšus siūlyti dėtis į federaciją (panašiai su lietuviais elgtasi ir Liublino unijos išvakarėse 1569 m., kai nuo LDK, įklimpusios į karą su Maskva, lenkai atplėšė Ukrainą). Pati valstybė, prijungus vadinamąją „Vidurio Lietuvą“, buvo pavadinta ne *Abiejų Tautų Respublika*, o *Lenkijos Respublika* (*Rzeczpospolita Polska*), tuo atskleidus tikruosius agresijos tikslus.

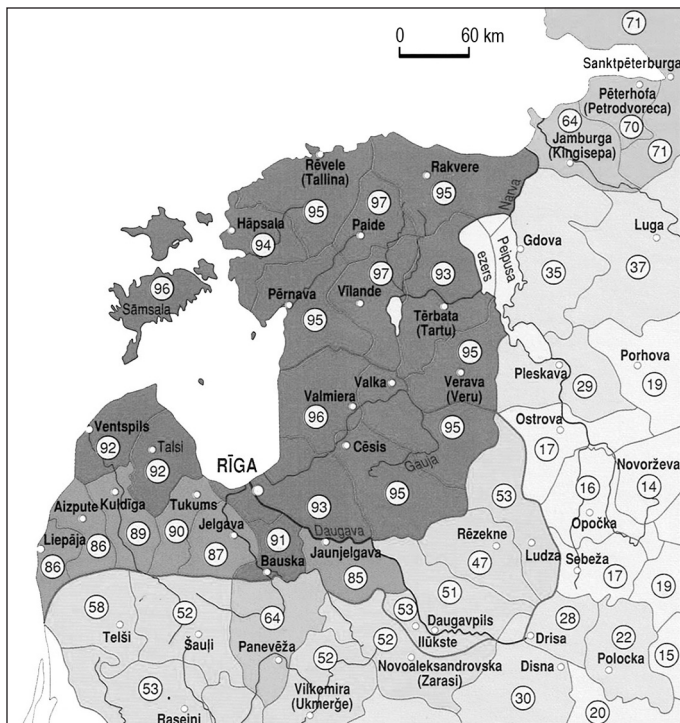
GERMANIŠKASIS VS. SLAVIŠKASIS CIVILIZACIJOS MODELIS

Sugretinus latvių ir lietuvių europėjimo tempą bei lygį, matyti akivaizdus latvių pranašumas, išryškėjęs jau nuo XVII amžiaus. Palyginti su lietuviais, latvių valstiečiai buvo civilizuočiau, raštingesni, turtingesni. Tą lėmė ne tik konfesinis skirtumas (latviai – protestantai, lietuviai – katalikai), bet ir skirtingas kultūrinis fonas: Kuršo kunigaikštystėje ir Vidžemėje jis buvo vokiškas (Vidžemėje 1629–1721 m. iš dalies dar ir švediškasis), o etnografinėje Lietuvoje ir Latgaloje – lenkiškasis. Latgalos kultūrinį ir ekonominį atsilikimą nuo kitų etninės Latvijos regionų, juntamą net iki šiol, latvių istorikai aiškina ilgu (nuo 1561 m.) Latgalos buvimu lenkų kultūros aplinkoje. Lenkų administracija Latgaloje neplėtojo ūkio, nekūrė manufaktūrų, kaip kad darė vokiečiai Vidžemėje ar Kuršo kunigaikštystėje. Žemės ūkio politika Latgaloje taip pat buvo atsilikusi, dvarai čia buvo kur kas mažesni, valstiečiai gyveno kaimuose, ne vienkiesiuose, o lenkų baudžiava, latvių istorikų nuomone, buvo *konservatyviausia* ir *drakoniškiausia* visoje Europoje [30, 162]. Latgalos prijungimas prie Rusijos 1772 m. iš esmės nepakeitė kultūrinės ir socialinės latgaliečių padėties.

Vokiško ir lenkiško civilizacijos modelio skirtumas atsispindėjo ir miestų kultūroje. Vokiška Lenkijos miestų kultūra nebuvo nei agresyvi, nei ekspansyvi, todėl ji negožė lenkiškumo ir negermanizavo tų miestų. Panašų skirtumą istorikas E. Gudavičius yra akcentavęs rašydamas ir apie Lietuvos miestų raidą: Kauno magdeburgija vystėsi vokiečių bendruomenės pagrindu, Vilniaus – lenkų, todėl Kaunas lietuvių, o Vilnius lenkėjo [14, 203].

Lenkiška politinė, kultūrinė ir socialinė aplinka, kurioje Latgala išbuvo 211 metų, latvių istoriografijoje tradiciškai traktuojama neigiamai – tokia nuostata nekito visą XX a., pabrėžiant dar ir vykdytą Latgalos polonizaciją [26, 163; 29, 115–117; 16, 98–99]; tokia nuostata išlieka ir dabar. Latvių istorikai pabrėžia, kad dėl lenkmečio įvykęs didžiulis Latgalos kultūrinis, ekonominis ir mentalinis atotrūkis nuo likusiųjų Latvijos etnografinių sričių vėliau, kuriantis valstybei, sudarė kliūčių Latvijos žemių vienijimui ir latgaliečių integravimuisi į 1918 m. sukurtą tautinę Latvijos Respubliką [29, 117]. Į atsilikėlius ir kultūriškai aplenktus latgaliečius Latvijoje ilgą laiką žiūrėta su pašaipa (kaip, beje, ir į tokius pat lietuvius); latgaliečiai tapdavo pajuokos objektu tiek liaudies anekdotuose, tiek grožinėje literatūroje (plg. Kencio personažą Kaudzyčių romane *Matininkų laikai*, 1879 m.), prilipinus jiems prvardę *čangalis* (tarm. *čangas*, *čangaļi* ‘pelai’).

Socialinę ir kultūrinę latgaliečių atsilikimą nuo kitų latviškų sričių iliustruoja raštingumo lygis: XIX a. pabaigoje Kuršo, Lifliandijos ir Estliandijos gubernijų gyventojų raštingumas buvo didžiausias visoje Rusijos imperijoje ir siekė 90–95 %, tuo tarpu Vitebsko gubernijai priklausiusioje Latgaloje jis tesiekė 50 % ir mažiau, taip pat ir Kauno bei Vilniaus gubernijose (žr. pav.). Viso suversti spaudos draudimui Latgaloje ir Lietuvoje negalima, nes Baltijos

Pav. Raštingumo lygis (%) vakarinėse Rusijos gubernijose XIX a. pabaigoje (gyventojai nuo 10 m. ir vyresni) [17, 35]

regiono protestantiškosios sritys raštingumo požiūriu ėmė lenkti katalikiškąsias gerokai anksčiau.

Latvių istoriografijoje yra neigiama nuostata ir į Lenkijos įtaką patekusios LDK atžvilgiu. Pavyzdžiui, vasalinės Kuršo kunigaikštystės (1561–1795) nenoras jungtis prie ATR šiuolaikinės Latvijos istorijos knygoje aiškinamas taip: „Vokiečių dvarininkai, kad ir nuolat kovodami su kunigaikščiu ir skųsdami jį [Lenkijos – A. B.] karaliui bei Seimui, anaipol netroško patekti į Lenkijos-Lietuvos sudėtį. Juos baidė katalikiškoji kontrreformacija, karalystėje vyraujanti anarchija, neišsilavinimas, vokiečiams svetimas mentalitetas ir gyvenimo būdas“ [8, 33].

Lietuvių atžvilgiu šis kultūrinis ir socialinis kontrastas ryškus tarp Rytprūsijoje ir ATR (nuo 1795 m. – Rusijoje) gyvenusių tautiečių: Prūsijos lietuviai civilizuotumu ir išsilavinimu prilygo Kuršo ir Vidžemės latviams, tuo tarpu Didžiosios Lietuvos ir vėliau Rusijos gubernijų lietuviai – latgaliečiams. Nenuostabu, kad ir tautinis atgimimas baltų kraštuose pirmiausia prasidėjo vokiečių, ne lenkų, kultūros aplinkoje. Nepaisant to, kad baudžiava Suvalkų gubernijoje panaikinta dar 1807 m., kai ši Lietuvos dalis po 1795 m. priklausė Prūsijai (Rusijai – nuo 1815 m.), lietuvių ten nesusiformavo savaime – XIX a. pabaigoje ji atėjo iš kaimyninių vokiškų Rytprusių, kur tautinis lietuvių atgimimas prasidėjo anksčiau ir kur to krašto tautiečiai Rusijos suvalkiečiams buvo tautinio sąmonėjimo pavyzdys bei orientyras. Toks pat orientyras XIX a. pabaigoje buvo ir latviai pramoninę Rygą, Liepoją ir Mintaują užplūdusiems lietuviams.

Beje, Rusijos caras Petras I šalies reformas XVIII a. vykdė irgi germaniškiosios civilizacijos pavyzdžiu, tiesiogiai ir netiesiogiai pripažindamas jos didesnę pažangą, palyginti su tuometiniais Rusijos ar jos kaimynės Lenkijos / ATR standartais.

Vadinasi, suartėjimas su lenkais, bet ne, tarkim, su skandinavais, nukreipė Lietuvos visuomenę į lėtesnę civilizacijos raidą, o XIX a. dalyvavimas dviejuose „lenkiškuose“ sukilimuose, kad ir kaip jie šauniai beatrodytų, lietuviams ir latgaliečiams atnešė tik carines represijas bei dar didesnę kultūrinę stagnaciją.

KALBA IR ATGIMIMAS

Nei Latvijoje, nei Estijoje nėra regiono, kuriame būtų kalbama vokiškai, net aplink sostines, nors vokiečių kalbos tradicija čia buvo kur kas senesnė nei lenkų kalbos Lietuvoje, t. y. siekia XII a. pabaigą. Tokio regiono nėra todėl, kad krikščionindami latvius ir estus vokiečiai su valstiečiais elgėsi pragmatiškai ir neskelbė, kad „Dievas supranta tik vokiškai“ ir kad latvių bei estų kalbos esančios „pagoniškos“ ar „chamiškos“. Tačiau lenkų kalbos židinių Latgaloje ėmė rasti netrukus po to, kai nuo XVI a. vidurio ji atsidadė lenkų kultūros aplinkoje.

Taigi skyrėsi ir kristianizacijos būdai. Nei buvusioje Livonijoje, nei Suomijoje vokiečiai ar švedai nevykdė kristianizacijos per vokiečių ar švedų kalbą, nemenkino vietinių kalbų reikšmės ir ne tik neribojo, bet netgi skatino jų vartojimą religiniams poreikiams. Protestantų kraštuose krikščioninti valstiečius jų pačių kalba buvo vienas iš liuteronizmo principų. Ir nors tiek lenkai, tiek vokiečiai savo kultūras laikė aukštesnes už baltų ar finų, vokiečiai laikėsi nuostatos, kad germanizaciją geriau vykdyti per vietines kalbas, užuot vertus valstiečius mokytis vokiškai, nes tai esą būtų labai nepraktiška [25, 114–115]. Mokėti latvių ar estų kalbas reikalauta net iš vokiečių pareigūnų – nepakankamas kalbos mokėjimas grėsė atleidimu iš pareigų (1). Patys latviai ar estai germanizavosi tik tuo atveju, jei siekė

(1) Kuršo kunigaikštystės landtago sprendimai (1746 m. liepos 27 d.), 40 punktas. „Kadangi menkas Tukumo miesto teismo sekretoriaus kuršių [t. y. latvių – A. B.] kalbos išmanymas kenkia minėto teismo veiklai, tai jį derėtų atleisti iš užimamų pareigų“ <...> [1, 87].

socialiai iškilti. Tačiau ankstyvas baudžiamos panaikinimas tuose kraštuose (Kuršo gubernijoje – 1817 m., Lifliandijos ir Estliandijos – 1819 m.) sudarė sąlygas formuotis vietinei tautinei inteligentijai, kuriai tapimas vokiečiais, natūralu, buvo nepatrauklus ir net atgrasus, nes latvių santykiai su vokiečiais Latvijoje, dar XIII–XIV a. netekusioje tautinio elito, buvo socialiniai – kaip valstiečių ir dvarininkų. Vokiečių kultūros ar kalbos beždžioniautojai latviai ilgainiui gavo pravarde *kārklū vācietis*, o literatūroje toks tipažas buvo sušaržuotas minėtame Kaudzyčių romane *Matininkų laikai* Švauksto personažu.

Katalikiškoje Lenkijoje / ATR literatūros leidimas vietinėmis kalbomis pirmiausia buvo kontrreformacinė priemonė išlaikyti katalikybę, o ją išlaikius, lenkų kalba tapo tolesnės kristianizacijos įrankiu ir opozicija lietuvių kalbai, kuri buvo viešai skelbiama kaip netinkama krikščionybei. Pati katalikybė ilgainiui įgavo lenkiško tikėjimo (*polska wiara*) sąvoką, kuri ypač sustiprėjo XIX a. per carines posukilimines represijas, kai tapo atsvaru brukamai stačiatikybei ir rusifikacijai. Vadinas, lietuvių tautinis atgimimas brendo dar ir nepalankioje konfesinėje aplinkoje. Latvių ir estų atgimimas su protestantiška konfesine savivoka nekonfrontavo, buvo darniai su ja susijęs tęsiant anksčiau pradėtą švietėjišką hernhūtininkų veiklą [4, 35].

Nei Latvijoje, nei Estijoje vokiečiai nėra kėlę neramumų dėl to, kad pamaldos bažnyčiose vyksta latvių ar estų kalba – tai būtų buvęs neįtikėtinas dalykas. Atvirkiškiai, skleisdami krikščionybę vietinėmis kalbomis, vokiečiai patys jų mokėsi ir net leido knygas. Latvių raštijos pradininkai buvo vokiečiai. Tuo tarpu vargu ar rasime lenkų autorių, kuris XVI ar XVII a. būtų išleidęs knygą lietuvių kalba. Kategoriską ir arogantišką antilietuvišką poziciją Lietuvoje užimdavo ne tik lenkai kunigai, bet ir bažnyčios hierarchai [22, 57–66; 23, 425–428]. Kaip pažymėjo E. Gudavičius, vokiškus universitetus baigusieji lietuviai suvokė ir kėlė tautinės kultūros, besiremiančios lietuvių kalba, idėją [14, 226]. Tai dar kartą patvirtina mintį, kad prielaidos tautiniam atgimimui galėjo atsirasti liberalioje tuometinėje vokiškoje aplinkoje, bet ne polonizuotoje katalikiškoje Didžiojoje Lietuvoje.

Vadinas, dėl lenkų šovinistinės nuostatos religijos klausimais lietuvių tautinis atgimimas, skirtingai nuo latvių bei estų, turėjo išsikovoti sau kalbinę erdvę net konfesinėje srityje [24, 256–257]. Lietuvoje lietuviams XIX–XX a. teko dažnai bylinėtis dėl teisės turėti pamaldas lietuvių kalba [23, 332–353]. Būta net fizinio lenkų smurto prieš lietuvius, ir ne bet kur, o... bažnyčiose (!). Vienas garsiausių tokių incidentų įvyko 1912 m. Rodūnios bažnyčioje [22, 67–70; 23, 421–422]. Įtampa dėl konfesinės lietuvių kalbos Rytų Lietuvoje ypač padidėjo per lenkų okupaciją 1920–1939 metais.

Viešas ir ilgalaikis lietuvių kalbos bei lietuviškumo niekinimas lėtino ir šiaip jau vėluojančią XIX a. lietuvių tautinį sąmonėjimą, formavo nevisavertės tautos kompleksus. Latviai ir estai, net neturėję praeitę savo valstybės, XX a. tautiškai buvo kur kas brandesni už lietuvius, kurių nemažai emigracijoje būdavo linkę dėtis kitataučiais, pirmiausia lenkais. Tuo tarpu latviai niekur neapsimetinėjo vokiečiais; latvių tautosakoje vokiečio įvaizdis nuo seno buvo neigiamas [25, 27–28]. Tautinis latvių orumas, matyt, yra pavyzdinis: pastebėta, kad šiais laikais iš Latvijos į Vakarus išvykę netgi rusai dedasi ten latviais, nors ir nekalba latviškai.

ISTORIJOS MITOLOGIZAVIMAS

Istorija kartu yra ir interpretacijų šaltinis. Daugelyje šalių jų istorijos interpretuojamos etnocentriškai, todėl nebūtinai sutampa su kaimyninių šalių tų pačių istorinių įvykių interpretacijomis (plg. Žalgirio mūšio eigos skirtingas interpretacijas lenkų, rusų ir lietuvių istoriografijoje, 1940 m. įvykių Baltijos šalyse interpretacijas lietuvių ir rusų istoriografijoje ir pan.). Kadangi istorikų interpretacijomis paprastai vadovaujasi ir politikai, požiūris į

istoriją turi įtakos tiek šalies užsienio politikai, tiek šalies likimui apskritai. V. Kudirkos giesmės žodžiai „Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia“ iš tikrųjų yra universalūs ir tinka bet kuriai tautai, todėl savos istorijos menkinimas, jos vulgarinimas, dangstantis tariamu objektyvumu ar kitų šalių istorikų nuostatomis, kerta per pačias tautos šaknis. Kitas kraštutinis yra ir perdėtas istorijos romantizavimas.

Pasirinkus prolenkišką Lietuvos istorijos interpretacijos modelį, Lietuvos užsienio politika iš dalies išsibalansavo: vienos kaimyninės šalys pradėtos beatodairiškai adoruoti, kitos – tiek pat kritikuoti, o pati Lietuva, deklaruodama strateginę partnerystę su keliolika kartų didesne Lenkija, faktiškai ėmė virsti jos satelite ir interesų vykdytoja šalies viduje. Pasiekę nuolaidų, Lenkijos politikai jau atvirai giriasi, kad su Lietuva reikia kalbėti griežtai, jos atžvilgiu laikytis kietai, nes esą taip galima pasiekti dar daugiau nuolaidų Lenkijos naudai.

Atsirado mitų apie lietuvių kraujo giminybę su lenkais, visiškai nutylint faktą, jog tokia giminybė mus sieja pirmiausia su latviais per bendrai asimiliuotus kuršius, žiemgalius ir sėlius. LDK aušroje, kol dar nebuvo sunaikintas šiaurės baltų elitas, giminiavosi net mūsų valdovai: Mindaugo ir Daumanto žmonos buvo seserys, pasak legendos, kilusios iš Latgalos (Agluonos) [6, 143–144], latgalių kunigaikščio Visvaldžio (XIII a. pradžia) žmona buvo lietuvė, kunigaikščio Daugeručio duktė [18, 63]. Kęstučio antroji žmona palangiškė Birutė, tikėtina, galėjusi būti kuršių kilmės – XIV a. pradžioje visoje vakarinėje LDK dalyje (Baltijos pakrantėje) dar tebegyvenę kuršiai (2).

Slavų (baltarusių, rusų, lenkų) istorikų dažnai kvestionuojamas net Lietuvos valdovų kalbos klausimas – mat kanceliarinė šalies kalba buvusi senoji slavų, o metraščiuose esą niekur neužsiminta, jog valdovai būtų kalbėję lietuviškai. Tačiau niekur ir neminima, kad jie būtų kalbėję slaviškai. Be to, visai neinterpretuojamas, dargi nutylimas Palemono legendos sukūrimo pamatas – ši legenda, gyvavusi net keletą šimtmečių, paremta ne kurios nors slavų, bet lietuvių kalbos panašumu į lotynų (3). Jei Lietuvos valdovai iki XV a. pabaigos nebūtų kalbėję lietuviškai, Palemono legenda apskritai nebūtų atsiradusi, o jei ir būtų, ja niekas nebūtų tikėjęs. Antra, kanceliarinių raštų kalba (tiek bažnytinė slavų, tiek vėliau LDK rusėnų) buvo knyginė kalba, kuria vargu ar kalbėta [27, 55–56; 33, 275]. Lenkijos rašomoji kalba iki pat XVI a. vidurio buvusi lotynų, tačiau tai nereikia, kad Lenkijos karaliaus dvaro aplinka ir diduomenė visą tą laiką šnekėjo lotyniškai, ne lenkiškai.

KALBA IR IDENTITETAS

Visiškai nuneigti, jog praelyje lietuviai ir kitos tautos nė kiek nesuvokė savo tautinio identiteto ar etninės giminybės, neleidžia keli metraščiuose užfiksuoti epizodai. Pavyzdžiui, H. Vartbergės kronikoje (XIV a. antroji pusė) rašoma, jog kunigaikščiai Algirdas su Kęstučiu Šventosios Romos imperatoriaus Karolio IV Liuksemburgiečio pasiuntiniams 1358 m. pažadėjo priimti krikščionybę su sąlyga, kad Lietuvai bus atiduotos jų nusakytos žemės. Iš to nusakymo aiškėja, kad Lietuva pretendavo į Šiaurės Prūsiją, taip pat į Livonijos valdomas šiaurines Kuršo, Žiemgalos, Sėlos žemes ir beveik visą Latgalą (4). Ginče dėl Žemaitijos 1413 m. Vytauto atkirtis Prūsijos ordino įgaliotiniui Kuchmeisteriui, kad prūsai yra buvę jo,

(2) Pietinė kuršių dalis baigė žemaitėti apie XV a. pabaigą [32, 346].

(3) J. Dluogošas (XV a.): „Jų [t. y. lietuvių – A. B.] kalba yra šiek tiek pakeista lotynų kalba“ [10, 579]; M. Lietuvis (XVI a.): „Juk ir <...> [autorius nurodo lotyniškos leksikos pavyzdžius – A. B.] ir daugelis kitų žodžių lietuvių kalba reiškia tą patį kaip ir lotynų“ [21, 404–405].

(4) Kitos sąlygos buvo reikalavimas atiduoti Lietuvai visą Rusiją, o Kryžiuočių ordiną iškelti į Rytus tarp totorių ir rusų, kad Ordinas saugotų nuo totorių puldinėjimų [18, 185].

Vytauto, tėvų žemė, pažadas reikalauti jos iki Osos upės kaip savo tėvų palikimo bei ironiškas klausimas, o kur esąs Ordino tėvų palikimas [12, 115], irgi rodo, kad Vytauto pretenzijos buvo pirmiausia į kryžiuočių valdomas baltų žemes.

Glaudi kalbos sąsaja su tautybe Lietuvoje atsirado tik XIX amžiuje. Iki tol daug kur Europoje, ypač iki Didžiosios prancūzų revoliucijos (1789–1794), vyravo luominis (socialinis), konfesinis bei valstybinis regioninis asmens identitetas. Pavyzdžiui, slavakalbiai LDK gyventojai anaipol nebuvo nei Maskvos, nei Krokuvos gerbėjai ir nesiekė savo žemių jungti prie Rusios ar Lenkijos. Slaviškai jie save paprastai vadino *litvinais*, šitaip oponuodami Rusios ar Lenkijos gyventojams, o iškilus reikalui gindavo šalį tiek nuo gentainių maskvėnų, tiek nuo lenkų. Lietuvos aristokratijos kalbinį lenkėjimą, prasidėjusį XIV a. pabaigoje po Krėvos unijos ir Lietuvos krikšto, lėmė ne simpatijos Lenkijai, o pirmiausia tai, kad lenkų kalba buvo karaliaus dvaro kalba. Tačiau jungtis su Lenkija lenkakalbiai lietuvių didikai nesiveržė, nes savęs lenkais nelaikė. Lenkijos Lietuvai pristata Liublino unija (1569) buvo pasirašyta tik per antrąjį bandymą [1, 57]. Pagaliau pats lietuvių iškovotas jungtinės šalies pavadinimas – *Rzeczpospolita Obojga Narodów* (Abiejų Tautų Respublika) – rodo, kad Lietuvos bajorija, nors ir kalbėjusi lenkiškai, tada nė iš tolo nesitapatino su lenkų tauta ir neketino su ja susiliesti. Lenkakalbiai LDK gyventojai, turėdami lietuvišką savimone, nenaudojo Lenkijos valstybinės atributikos – nei vėliavos, nei herbo, Lenkijos lenkai neturėjo teisės pirkti nuosavybės LDK žemėse, o bendru turto paskelbtos Livonijos dalys (vad. Infliantai) buvo administruojamos rotacijos principu – tai Lietuvos, tai Lenkijos seniūnų, mokesčiai iš Livonijos plaukė pramečiui tai į LDK, tai į Lenkijos išdą [15, 125].

XVI a. ir vėlesnę lietuvių etninę situaciją galima vertinti taip: **dvi kalbos** (valstiečių ir smulkbajorių – lietuvių bei diduomenės – lenkų) – **vienas etnosas**. XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje ši formulė atrodė jau kitaip: **dvi kalbos – du etnosai**. Todėl, pavyzdžiui, dviejų lenkakalbių litvinų – Mykolo Radvilos Juodojo (XVI a.) ir Juzefo Pilsudskio (XX a.) – pasitaikantis sugretinimas ar net tapatinimas netinka nei istoriniu, nei politiniu požiūriu: pirmasis visomis išgalėmis stengėsi apginti Lietuvos suverenitetą, antrasis visomis priemonėmis (pirmiausia – karinėmis) stengėsi tą suverenitetą sunaikinti. Antroji formulė „dvi kalbos – du etnosai“ išlieka ir šiais laikais: pavadinti lenkakalbį Vilnijos gyventoją *litvinu* būtų tolygu jį įžeisti. Be to, jis kaip įmanydamas ims įrodinėti, kad jo protėviai *od wieków* (t. y. nuo amžių) buvo lenkai, ne lietuviai (5), argumentacijai pasitelkęs net senuosius antkapių įrašus [2, 293–337; 5, 166–167].

NACIJA IR VALSTYBINGUMAS

Nacionalinė valstybė XX a. buvo ne lietuvių išradimas ir juo labiau ne „filologo“ Jono Basanavičiaus. Po Pirmojo pasaulinio karo Europoje niekur nebuvo atkuriamos imperijos – tokių retrogradinių iliuzijų nedeklaravo net austrai su turkais. Iš imperijų išsilukšteno čekai, slovakai, vengrai, slovėnai, nacionalines valstybes kūrė net tos tautos, kurios iki tol valstybingumo apskritai nebuvo turėjusios (pvz., latviai, estai). Tad Lietuvos grįžimas į

- (5) Slavų etnoso naujumą Pietryčių Lietuvoje pirmiausia liudija vietovardžiai – dauguma jų yra lietuviškos kilmės, nors ir fonetiškai apslavinti, pgl. *Turgiele, Dzieweniszki, Ejsziszki, Ponary, Pogiry, Gierwiszki, Nowokiemie* ir kt. Vadinasi, jie susiformavo dar lietuvių kalbos terpėje – jei dabartinių lenkų protėviai šiame krašte būtų buvę lenkai, jie nieku gyvu nebūtų davę savo gyvenvietėms lietuviškų pavadinimų. Dalies asmenvardinių (pavardinių) lietuviškų šio regiono vietovardžių (*Jackonys, Anuliškiai, Petroškai, Širviai* ir kt.) kilmė palyginti nesena, nes lietuvių kaimiečių pavardės formavosi daugiausia XVII–XVIII a. [31, 36–38]. Asmenvardinės kilmės vietovardžių lietuviškumą Vilniaus bei Šalčininkų apylinkėse patvirtina ir jų daryba: jie sudaryti su lietuviškais patroniminiais formantais, nevartojamais nei baltarusių, nei lenkų kalbose. Apie šio regiono slavėjimo raidą ir etapus plačiau žr. [13; 28].

1795-ųjų ar net 1772-ųjų ATR būtų labai disonavęs tuometinėje Europoje, nors tokių federacijos svarstymų tada būta [7, 215–219]. Vėlesni įvykiai rodo, kad ir Lenkija kūrė, kaip minėta, ne buvusią ATR, o „filologinę“, arba lenkakalbę, tautinę respubliką; būtent lingvistiniu pagrindu buvo (ir tebėra!) motyvuojama Vilniaus okupacija 1920 m. rudenį. Lenkakalbės respublikos įgyvendintas pastangas liudija ir dabartinė Lenkija, kurioje net 97 proc. gyven-tojų jau save laiko lenkais.

Lietuvių siekis atkurti ir turėti nepriklausomą šalį istoriškai ne kartą fiksuotas jau nuo Krėvos unijos (1385) laikų. Tai ir Vytauto planai karūnuotis (1429–1430), ir Švitrigailos antiunijinė politika iki pat jo pralaimėjimo Pabaiske (1435), ir Žygimanto Kęstutaičio antiunijinė veikla bei pastangos sudaryti koaliciją prieš Lenkiją 1438–1440 m. [11, 156–173], ir Kazimiero mėginimai ieškoti sąjungos su Prūsijos kryžiuočiais 1446 m. [11, 184–185]. Garsioji Jono Jeronimo Chodkevičiaus kalba Liublino seime 1569 m. buvo daugiamečių Lietuvos pastangų atsikratyti vasalinės priklausomybės nuo Lenkijos išraiška. Vadinasi, Lietuvos Taryba 1918 m. vasario 16 d. aktu tik realizavo šiuos siekius pagal XX a. standartus – nacionalinės Lietuvos Respublikos pavidalu. Tad pasitaikanti interpretacija, jog 1918 m. Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės akto signatarai atkirto nuo atkuriamos valstybės jos aristokratiją ir senąją lenkakalbę inteligentiją, neatitinka tikrovės, nes toji dalis jau buvo atsisakiusi savo pirmtakų, LDK aukštuomenės, prioritetų ir buvo tapusi Lenkijos patriotais, Lietuvą laikiusiais tik teritorine Lenkijos provincija („kresais“) be jokių suvereniteto ambicijų, kaip kad to siekė Lenkija per visą bendrą su Lietuva istoriją.

Lenkija XX a. irgi tęsė savo istorinius siekius visiškai prijungti Lietuvą, atvirai deklaruotus dar Krokuvos vyskupo Zbignevo Olesnickio pirmajame bendrame Lietuvos ir Lenkijos Seime 1448 m. Liubline [11, 191–192]. Šie siekiai XX a. išsiliejo į Lenkijos nenorą bendradarbiauti su Lietuva vaduojant Vilnių iš bolševikų 1919–1920 m. ir į atvirą karinę agresiją prieš Lietuvą 1920 m. spalį. Savo ruožtu Lietuvos istorinė patirtis atgrasė ją nuo bet kokios naujos sąjungos su Lenkija. Tuo tarpu Latvijos atžvilgiu lenkai pasirinko visai kitokią taktiką: Lenkija pati pasiūlė savo karinę pagalbą Latvijai kovoje su bolševikais Latgaloje, o latviai, kad ir nuogaštaudami dėl galimos lenkų klastos bei teritorinių pretenzijų, šį pasiūlymą priėmė [15, 85]. Bendromis latvių ir lenkų kariuomenių pastangomis Latgala buvo išvaduota 1920 m. sausį. Jokių teritorinių pretenzijų į buvusius *lenkų Infliantus* Lenkija Latvijai nepareiškė. Aneksinių Lenkijos nostalgijų ar priekaištų dėl lenkų mažumos dabartinė Latvija iš Lenkijos taip pat negirdi, tuo tarpu Lietuvos atžvilgiu visa tai plūsta nenutrūkstamu srautu.

IŠVADOS

1. Lietuvių europėjimas lenkų kultūros kontekste sulėtino lietuvių integraciją į Vakarų Europą, palyginti su ta jų dalimi, kuri europėjo vokiečių kultūros fone (Mažosios Lietuvos lietuviai). Latvijoje toks skirtumas matomas tarp Kuršo bei Vidžemės regionų, patyrusių vokiečių kultūros įtaką, ir Latgalos, kuri nuo 1561 m. pateko į lenkų kultūros aplinką.

2. Lietuvių ir latvių europėjimo skirtumams turėjo įtakos ir nevienoda etnos struktūra. Lietuviai buvo išlaikę luominę struktūrą, tuo tarpu šiaurės baltai, per XIII a. karus netekę diduomenės, formavosi kaip monolitinė latvių valstiečių visuomenė. Lietuvių aukštuomenė sukriksčionėjo anksčiau, tačiau dėl ekspansyvios ir agresyvios lenkų kultūrinės politikos prarado gimtąją kalbą, o nuo XIX a. – ir lietuvišką politinę savimonę. Lietuvių ir latvių valstiečiai krikščionėti / europėti pradėjo beveik vienu metu, t. y. po XVI a. reformacijos, tačiau latvių krikščionėjimas vyko etniškai ir kultūriškai liberaliomis sąlygomis, o lietuvių – vis stiprėjančio lenkų nepakantumo lietuviškumui aplinkybėmis.

3. Akcentuotos lietuvių identiteto ištakų paieškos lenkų kultūroje, tos kultūros sureikšminimas Lietuvos istorijoje, ignoruojant dar istoriškai neišnaudotą baltiškąją dimensiją, stiprina ne lietuvišką savimonę, o lietuviškus baudžiauninko kompleksus. Be to, arogantiškas lenkų požiūris į lietuvius, išdėstytas A. Rotundo knygoje *Rozmowa Polaka z Litwinem (Lenko pokalbis su lietuviu, 1565)*, daugeliu atvejų lieka mažai pakitęs ir šiais laikais. Šis požiūris, nors Lenkijos atvirai dar nedemonstruojamas, pasireiškia jos remiamoje Vilnijos lenkų politikierių veikloje, siekiančioje sukurti krašte kalbinį ir administracinį lenkų rezervatą, nesiintegruojant į Lietuvos visuomenę, šovinistiškai priešinant lenkų ir lietuvių kultūras, kišantis į Lietuvos švietimo reikalus (net į rašybą!), kurstant paparinę ksenofobiją, adoruojant tarpukario lenkų okupacinį laikotarpį Vilnijoje bei Armijos krajojvos veiklą ten Antrojo pasaulinio karo metu.

4. Lenkų etnosas Lietuvoje yra naujas tiek kilmės, tiek identiteto požiūriu. Iš tikrųjų tai net ne kilmės, o pasirinkimo dalykas. Dalis dabartinių lenkų tikrai yra autochtonai, tačiau tik biologiniu, ne etniniu požiūriu. Šis etnosas Pietryčių Lietuvoje atsirado pirmiausia iš lenkiškai kalbėjusių lietuvių (litvinų), šiems pakeitus savo etninę identifikaciją į lenkišką. Etninės savimonės kaita galėjo įvykti XIX a. (per tarpinę *tuteišio* ar *tutako* savimonę), intensyvėjant rusifikacijai, kai identitetas imtas sieti ne tik su konfesine priklausomybe, bet ir su vartojamąja kalba. Naujai (XIX–XX a.) suslavėję Vilnijos lietuviai valstiečiai dažniausiai buvo linkę identifikuotis su lenkais; panašiai elgėsi ir čia atsikraustę baltarusiai – lenkiškasis identitetas, pasak jų, atrodė prestižiškesnis, o nepriklausomos Lietuvos sąlygomis dar ir naudingesnis už baltarusiškąjį. Pakeitus identitetą, pakito ir politinė bei istorinė orientacija – ji tapo pabrėžtinai prolenkiška, XX a. pradžioje išaugusi į Lietuvos ir Lenkijos konfliktą dėl Vilniaus, kuris Lietuvai pasibaigė sostinės ir visos mišriakalbės pietryčių dalies netektimi. Šiais laikais Vilniaus ir Šalčininkų rajonų lenkų identiteto raiška išlieka prolenkiška, įskaitant valstybinės atributikos vartojimą ir skeptišką ar atvirai niekinantį požiūrį į Lietuvos istoriją, valstybingumą, kultūrą bei valstybinę kalbą.

5. Lenkijos aneksinės, mesianistinės ir (kaip atsakas) Lietuvos antiunijinės nuostatos yra tokios pat senos, kaip ir šių dviejų valstybių sąjunga. Jos atsirado po Krėvos unijos (1385) ir lydėjo visą Lenkijos ir Lietuvos santykių istoriją. Tokio paties senumo yra ir lenkų arogancija prieš visa, kas lietuviška. Todėl klaidinga manyti, jog nesuskalbėjimo tarp Lietuvos ir Lenkijos takoskyra yra tik želigovskinė Vilniaus okupacija 1920 m. bei jos sukelta antilenkiškumo banga tarpukario Lietuvoje. Vadinasi, vien tik direktyvomis ar potvarkiais išgyvendinti šių nuostatų neįmanoma – reikia laiko ir patirties, gyvenant skirtingose valstybėse, o pradėti reikia nuo abipusės pagarbos dabartiniam šalių valstybingumui.

6. Lietuvos užsienio politika kaimynų atžvilgiu turėtų būti santūresnė, oresnė, subalansuota ir orientuota į baltoskandijos idėją, bet ne į atgyvenusias ATR nostalgijas. Ankstesnis buvimas vienoje valstybėje nėra pagrindas rodyti išskirtinį dėmesį Lenkijai, taip pat ir Rusijai. Juo labiau kad tas buvimas sukelia ne visada malonius istorinius prisiminimus, o deklaruojamoji Lietuvos ir Lenkijos strateginė partnerystė yra asimetriška dėl skirtingo dabartinių šalių dydžio. Tai, kad Lenkija Baltijos šalims yra fizinis slenkstis į Vakarų Europą, dar nėra pagrindas skelbti ją strateginiu partneriu nei Suomijai, nei Latvijai su Estija. Ne išimtis turėtų būti ir Lietuva. Strateginei partnerystei turi būti taikomi kitokie, ne vien geografiniai, kriterijai.

Literatūra

1. *Baltijos šalių istorijos chrestomatija*. Lietuvos, Latvijos, Estijos istorijos dokumentų rinkinys nuo seniausių laikų iki 1991 metų. Vilnius: Naujoji Rosma, 2002.
2. BUDRECKIS, Algirdas. Demographic problems of Vilnius province. In: *Eastern Lithuania: a Collection of Historical and Ethnographic Studies*. Chicago, 1985, p. 293–337.
3. BUTKUS, Alvydas. Baltų krikštas ir krikščionėjimas. Iš: *Acta Baltica*'99. Kaunas: Aesti, 1999, p. 103–110.
4. BUTKUS, Alvydas. *Latviai*. Kaunas: Aesti, 1995.
5. BUTKUS, Alvydas. „Litwa Środkowa“. Iš: *Baltiškios impresijos*. Rinktiniai straipsniai [interaktyvus]. Kaunas: Aesti, 2008, p. 166–177 [žiūrėta 2011 02 19]. Prieiga per internetą: http://donelaitis.vdu.lt/lkk/pdf/Baltiskos_im.pdf.
6. BUTKUS, Alvydas. Mindaugas ir latgaliai. Iš: *Baltiškios impresijos*. Rinktiniai straipsniai [interaktyvus]. Kaunas: Aesti, 2008, p. 141–147 [žiūrėta 2011 02 19]. Prieiga per internetą: http://donelaitis.vdu.lt/lkk/pdf/Baltiskos_im.pdf.
7. BUTKUS, Zenonas. Federalizmo idėjų recepcija Lietuvoje 1918–1922 metais. Iš: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai*. Vilnius: Vilniaus universiteto I-kla, 2009, p. 214–223.
8. BUTULIS, Ilgvars; ZUNDA, Antonijs. *Latvijas vēsture*. Rīgā: Jumava, 2010.
9. DIGRYTĖ, Eglė. A. *Bumblauskas: kova dėl Vilniaus buvo pilietinis konfliktas* [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2011 02 19]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=18950675>.
10. DLUGOŠAS, Jonas. Lenkijos istorija. Iš: *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. I. Sud. N. Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų I-kla, 1996, p. 542–585.
11. DUNDULIS, Bronius. *Lietuvos kova dėl valstybinio savarankiškumo XV amžiuje*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų I-kla, 1993.
12. DUNDULIS, Bronius. *Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės lietratūros I-kla, 1960.
13. GAUČAS, Petras. *Etnolingvistinė Rytų Lietuvos gyventojų raida: XVII a. antroji pusė – 1939*. Vilnius: Inforastras, 2004.
14. GUDAVIČIUS, Edvardas. *Lietuvos europėjimo kelias*: istorinės studijos. Vilnius: Aidai, 2002.
15. KURILOVIČS, Gunārs; TOMAŠŪNS, Andris. *Latvijas vēsture vidusskolai*. I. Rīgā: Zvaigzne ABC, 1999.
16. *Latvijas vēsture*: no vissenākajiem laikiem līdz mūsu dienām. 1. sējums. Rīgā: Zinātne, 1986.
17. *Latvijas vēstures atlants*. Rīgā: Jāņa sēta, 1998.
18. LATVIS, Henriks; VARTBERGĒ, Hermanas. *Livonijos kronikas*. Vertė J. Jurginis. Vilnius: Mokslo, 1991.
19. LIEKIS, Šarūnas. *Lenkija Lietuvoje – Lietuva Lenkijoje* [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2011 02 19]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/sliekis-lenkija-lietuvoje-lietuva-lenkijoje.d?id=40566713>.
20. LIEKIS, Šarūnas. *Etnonacionalistinis fundamentalizmas kelia pavojų Lietuvai* [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2011 02 19]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/sliekis-etnonacionalistinis-fundamentalizmas-kelia-pavoju-lietuvai.d?id=41203661>.
21. LIETUVIS, Mykolas. Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius. Iš: *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. II. Sud. N. Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2001, p. 399–405.
22. MARTINKĖNAS, Vincas. Per lenkystę į dangaus karalystę. Iš: *Lenkinimo politika Vilnijoje*: straipsniai ir dokumentai. Vilnius, 2009, p. 55–97.

23. MERKYS, Vytautas. *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798–1918 m.* Vilnius: Versus aureus, 2006.
24. OCHMAŃSKI, Jerzy. *Historia Litwy.* Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład narodowy im. Ossolińskich wydawnictwo, 1990.
25. PIVORAS, Saulius. *Lietuvių ir latvių pilietinės savimonės raida.* Kaunas: VDU I-kla, 2000.
26. ŠVĀBE, Arveds. *Latvijas vēsture: 1. daļa.* Rīgā : Avots, 1990 (pakartotas 1925 m. leidimas).
27. TEMČINAS, Sergejus. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos rusėniškoji literatūra kaip integracijos modelis. Iš: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai.* Vilnius: Vilniaus universiteto I-kla, 2009, p. 53–86.
28. TURSKA, Halina. *O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie.* Vilnius: Mintis, 1995.
29. ZĀLĪTIS, Fridis. *Latvijas vēsture vidusskolām.* Rīgā: Zvaigzne, 1991 (pakartotas 1937 m. leidimas).
30. ZEILE, Pēteris. *Latgales kultūras vēsture.* Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība, 2006.
31. ZINKEVIČIUS, Zigmąs. *Lietuvių asmenvardžiai.* Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.
32. ZINKEVIČIUS, Zigmąs. *Lietuvių kalbos istorija.* I. Vilnius: Mokslo, 1984.
33. ZINKEVIČIUS, Zigmąs. *Lietuvių tautos kilmė.* Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.

ALVYDAS BUTKUS

Different ways of national self-identification of the Balts and the influence of these differences on the policy of the Baltic countries

Summary

The paper deals with the problem of self-identification of the Lithuanians and the Latvians. It is maintained that the differences of the self-identity and civilization between these two nations are based on the differences between Polish and German culture. The Latvians seem to be more “western” than the Lithuanians. There were two reasons for that. The first one was that the Protestant German culture was much more progressive than the conservative Catholic Polish culture. The second one was that the Germans in Livonia and later in the Duchy of Courland as well as in Swedish Livonia did not ignore the Latvian language and Latvian ethnicity, in contrast to the Polish–Lithuanian Commonwealth (1569–1795) where Poles constantly treated everything that was Lithuanian in an arrogant way. This also included the negative attitude of Poles to the Lithuanian language and the ban on the Lithuanian language in Church.

Therefore, the national revival of the Lithuanians faced great difficulties at the end of the 19th and even at the beginning of the 20th century. Nowadays we can also see some points of the former misunderstanding between the Lithuanians and the Poles as well as the arrogance of Poles in relations between modern Poland and Lithuania.

Key words: Lithuanians, Latvians, German and Polish culture, national identity, different historical viewpoints